

Oponentní posudek pro Fakultu architektury Českého vysokého učení technického v Praze

Jan Uhlík, *Mezi nadějí a zmarem. Rekonstrukce a nové realizace v historických částech Prahy na přelomu 19. a 20. století v kontextu dobových úvah o památkové péči.* Praha 2022. Disertační práce, 138 stran textu, včetně 488 poznámek pod čarou, 26 stran seznamu použitých pramenů a literatury, 2 strany anglického shrnutí, 6 stran přílohy, 108 vyobrazení.

Posuzovaná disertační práce Mgr. Jana Uhlíka, MBA, se věnuje pronikavým architektonickým a urbanistickým proměnám historického jádra Prahy v poslední třetině 19. a ve dvou počátečních dekádách 20. století. Tedy období, kdy se v rozhodující míře a více méně poprvé za relativně dobře zdokumentované aktivní účasti zájmových skupin široké veřejnosti rozhodovalo o razantnosti proměn historické struktury a zástavby pražského centra. Tyto změny na jedné straně vtiskly některým částem městského centra dobově moderní, místy (třeba v Pařížské ulici) až velkoměstský charakter, na druhé straně zastavení plošných demolicí umožnilo uchovat zvláště na Starém Městě a Malé Straně zbytky osobitého historického uspořádání a vzhledu. Teprve s odstupem mnoha desetiletí, za změněných ekonomických okolností a po významném vzrůstu závažnosti turistického ruchu se ukázalo, že šetrnější přístup k památkovým hodnotám a ochrana historického charakteru geneticky nejstarších městských částí nebyly malichernou revoltou proti pokroku, ale prozíravým postupem. Ten kulturní, ale i hospodářskou hodnotu Prahy posílil a historické čtyřměstí – postrádající vhodné podmínky pro markantní rozvoj např. těžkého průmyslu či roli transportního terminálu zboží mezinárodního významu – ušetřil vymizení společensky a sociálně-politicky důležitého rozvrstvení na historické jádro/přirozené centrum na jedné straně a perspektivu dalšího rozvoje skýtající předměstské čtvrti na straně druhé. Dění na konci 19. a počátku 20. století závažně zformovalo vzhled městského prostředí, v němž poměrně malá část dnešních Čechů prožívá svůj život, profesně působí, ale téměř každý obyvatel České republiky je zná z občasných návštěv či alespoň zprostředkovaně z krásné, cestopisné nebo naučné literatury, filmů, televizních seriálů atd. Téměř každá Češka a každý Čech proto mají či alespoň mohou mít svůj názor na architektonické zásahy v historickém jádře Prahy; např. o působení tzv. Tančícího domu nebo nedávné demolici Transgasu se diskuse zdaleka nevedou jen v Praze, ale i na vzdálených koncích republiky. Takřka všechny tyto subjektivní názory jsou přitom neoddělitelně emočně podbarveny.

Osobité pocity, emoce či vnitřní hodnotové žebříčky přitom až příliš často stojí v pozadí, anebo tvoří jednu ze složek principiálních východisek i odborné literatury zabývající se památkovou péčí v hlavním městě kolem přelomu 19. a 20. věku. To není kritikou, jen konstatováním pochopitelného a někdy významově pozitivního stavu. Od většiny těchto prací se posuzovaná disertační práce Mgr. Jana Uhlíka, MBA, odlišuje. Autor se vzácnou vnitřní disciplínou usiluje o pokud možno nezaujatý pohled, což jej v tomto směru přibližuje pozici např. Víta Jesenského, Miloše Solaře, Mileny Hauserové nebo do nedávna Ivo Hlobila. Mgr. Uhlík nepopisuje jen „pozitivisticky“ tehdejší dění, ale analýze předsadil vlastní, již několik let propracovávaný a tříbený,¹ idealizovaný hodnotový model. Jeho charakteristice a osvětlení geneze věnuje strany 17–50. Z textu přitom vyplývá, že model (s. 21–27) není založen toliko na teoretické úvaze, ale vychází z dobré znalosti starších hodnotových přístupů v evropské i světové monumentice. Autor výstižně analyzuje spisy a přístupy oborových autorit, od

¹ UHLÍK, Jan, *Hodnoty památek jako nástroj k analýze interakcí mezi teorií památkové péče a realizační praxí.* Zprávy památkové péče LXXVII/6, 2017, s. 642–648; UHLÍK, Jan, *Hodnota celistvosti v kontextu hodnot památek, její formy a význam,* in: *Teoretické základy památkové péče na prahu 21. století* (eds. Ludmila Hůrková – Dalibor Prix). Praha 2019, s. 117–149.

Eugène Viollet-le-Duca, přes třeba Johna Ruskina, Camillo Boita, Aloise Riegla až po současné specialisty Jokilehta, Muñoz Viñase, Masona či z českých autorů Víta Jesenského či Milenu Hauserovou. To činí jím použitý model věrohodným, třebaže nepochybuji, že jeho struktura se ještě může modifikovat. Předmětem debat se časem může stát třeba otázka, zda hodnota stáří, s níž dosti operoval zvláště Alois Riegl, patří mezi kategorie podřazené souboru specifických památkových hodnot, anebo v některých případech může být vyčleněna mezi obecné památkové hodnoty?

Obecný hodnotový model, autorem uplatněný ve stávající podobě, lze použít k rozlišení motivačních postojů významných protagonistů proměn Prahy na konci 19. a počátku 20. století. Mgr. Uhlík tak učinil v pátém bloku své práce. Aby došel k srozumitelným a odůvodněným závěrům, zařadil mezi 2. blok (s modelem) a 5. blok rozbor vybraných pražských kauz sledované doby. Těm předchází výstižná charakteristika pražského dění od šedesátých let 19. století i hlavních korporativních aktérů. Z množství jednotlivých kauz – jejich úplný výčet čtenář najde v tabulkové formě v příloze 1 na s. 176–180 – je promyšleně vybráno několik hlavních, či přesněji významných, současně ilustrujících proměňující se postoje stran usilujících jak o razantní modernizaci města, tak hájících jeho památkovou podstatu. Od těchto klíčových případů práce dále jakoby sestupuje k významově nižším. Pro srovnání jsou na s. 120–127 stručně uvedeny příklady tří „mimopražských“ měst (Kutné Hory, Pelhřimova a severomoravského Šumperka), zvolené opět cíleně tak, aby reprezentovaly rozdílné tamní situace. Všechny tyto pasáže jsou velmi dobře poskládány a vybrány tak, aby se čtenář seznámil s podstatnými případy a na příkladech „nižší“ významové roviny či geograficky vzdálenějších si uvědomil jednak složitost a vrstevnatost pražské situace a jednak zároveň mohl sledovat a posoudit uplatnitelnost ideálního hodnotového modelu za různých podmínek. Struktura celé práce je tedy velmi účelně poskládána a svědčí o autorově promyšleném a ukázněném přístupu. Popis či přesněji analýza jednotlivých dílčích kauz je podepřena solidní znalostí archivních pramenů a sekundární, ale i primární literatury. Zvláště citlivý a výstižný rozbor dostupných archiválií patří k nápadným hodnotám Uhlíkovy disertace. Samozřejmě, že jsme odkázáni jen na mozaikovitě torzo pramenů nejrůznější povahy k tehdejšímu dění, stále spíše více nevíme, než víme, a použité archiválie i dobové tiskové materiály vybízejí k opatrnosti, protože většinou sloužily k deklaraci „oficiálních“ postojů zúčastněných stran a pramálo vypovídají o vnitřních pohnutkách jednajících osob, úřadů a spolků. Zdá se však, že toho si je autor vědom a disciplinovaně se ubránil svůdné „nadinterpretaci“ pramenů. Vnímám to jako doklad badatelské zralosti a nepředstírané snahy pisatele o výše zmíněnou hodnotící nestrannost. Proto také střizlivé závěry, vyvozené v pátém bloku na s. 128–141, působí přesvědčivě a dostatečně podloženě. Právě na těchto stránkách autor výslovně kombinuje poznatky založené na archivním průzkumu a znalosti dobové literatury s aplikací svého hodnotového modelu. Výsledkem je – zdá se mi – srozumitelné rozřazení jednajících stran i prohloubené zdůvodnění motivací oběma stranami uplatňovaných postupů. Také v tom je práce přínosná, stejně jako je objevná v detailním prokreslení některých kauz. Zkrátka, proměnám Prahy na konci 19. a počátku 20. století lze díky tomuto inovativnímu a dosti důsledně systematickému přístupu lépe rozumět. Výsledky autorova bádání jsou pak v přehledné formě sumarizovány v závěru na s. 142–145.

Vytčenou srozumitelnost autorových závěrů lze nahlížet i z úhlu premisy, že disertační práci jako závěrečné dílo postgraduálního studia je možné posuzovat také jako průběžný kámen osvojení si (či neosvojení) prověřených badatelských postupů a metod odborné práce. Tedy z didaktických aspektů. Tady lze konstatovat, že hodnocená práce vykazuje všechny potřebné náležitosti. Má jasnou koncepci, promyšlenou strukturu, účelný poměr mezi detailností jednotlivých dílčích analýz a potřebnou schopností pisatele syntetizovat dosažená zjištění tak, aby mohla sloužit jako příklad aplikace obdobného přístupu také v jiných časových úsecích,

jiných lokalitách a v nich za jiných okolností. V tom přesahuje teritoriálně i časové omezený rozsah vlastního tématu. Je založena na zevrubném archivním průzkumu i zodpovědné rešerši sekundární literatury. Je tedy řádně podložena ve svých závěrech. Účelně využívá adekvátní poznámkový aparát, nechybí úvod, závěr, soupisy použitých archivních fondů i literatury, ani anglické resumé. Je psána střídavým, přitom odborným, ale obecně srozumitelným jazykem. Je vypracována pečlivě; jen zřídka si lze povšimnout absence interpunkčních čárek, občas rychlé porozumění smyslu zdržuje nesoulad koncovek mezi podmětem a přísudkem a nesprávný tvar sloves (např. 112: „...*rozhodnutí*... *bylo přijaté městskou radou*...“ místo „...*bylo přijato*...“ atp.). Ale to jsou jen marginální drobnosti. Celkově ji – podle mého soudu – je možné hodnotit jako velmi dobře zvládnutou.

Na základě uvedeného, ale i z řady dalších, zde nevypsanych důvodů **doporučuji** posuzovanou disertační práci Mgr. Jana Uhlíka, MBA, **k obhajobě** před odbornou komisí Fakulty architektury ČVUT.

Navržené příznivé hodnocení přirozeně neznamená, že by v rámci obhajoby neměly být vneseny dotazy, jež by autor mohl v diskuzi upřesnit, rozvést či zdůvodnit. V textu si lze povšimnout např. toho, že zatímco při rozboru fáze tzv. stylových rekonstrukcí v 19. století byly uvedeny konkrétní příklady, v podkapitolce věnované „ruskinovské větvi“ vývoje názorů chybí konkrétní příklady, jež by usnadnily čtenáři orientaci (s. 35). Na s. 25–26 Mgr. Uhlík používá obrat „lidová paměť“ v souvislosti s novoměstským Faustovým domem, ale lze si položit otázku, zda se opravdu jedná o „lidovou“ či učeneckou, dosti pozdě rozvinutou, uměle vytvořenou „paměť“. Když na s. 46–47 shledává důvody, jež při přestavbě Vídně v třetí čtvrtině 19. století vedly – ve srovnání s Paříží – k nižšímu počtu demolicí a následných novostaveb, zmiňuje „větší ohleduplnost k památkovým kvalitám“ města a odlišné cíle, které proměna sledovala; zvážit by se však mohly i pohnutky ekonomické a sociální. Místy, např. na s. 129, se zdá, že vhodnější než „restaurační principy“ by bylo označení těchto principů jako „rekonstrukčních“, třebaže i ono má svá úskalí. Zavádějící a – dohaduji se – poněkud poplatné novodobému romantismu přelomu 20. a 21. století se mi zdá označování kostela sv. Barbory v Kutné Hoře jako „katedrály“ (opakovaně na s. 121). Opět však nejde o závažné meritorní problémy, uvedené příklady spíše jen potvrzují odvěkou zkušenost, že de facto neexistuje text, který by nebylo možné zdokonalovat.

Praha, 9. prosince 2022

PhDr. Dalibor Prix, CSc.
Ústav dějin umění AV ČR